

עכשיו 50

חידוש, גיוון ואיכות

אנו שמחים לציין כאן את הופעתה של חוברת 'עכשיו', הנושאת מצד המיניין שבה את המיספר העגול 50 והמבטאת את המשכן והתחדשותן של פעולות 'עכשיו', שראשיתן בעצם בשנת 1957.

החוברת הנוכחית שלנו מייצגת בעיקר-של-דבר תפישה של קבוצת משתתפים צעירים, שהענקנו להם באורח חדפעמי אוטונומיה גמורה בעריכה - ואלה מצידם הטילו את ריכוז ה"חומר" על עורך-אורח יחיד: אמנון נבות. הענקת מידה כזאת של עצמאות בעריכה ובעיצוב למשתתפים הצעירים יותר והצעירים ביותר של 'עכשיו' אופיינית למגמותינו: 'עכשיו' ביטא תמיד את המגמות המרכזיות של דור-המדינה בספרותנו. אבל הוא ביטא אותן לא תוך סגידה לקיים (סוף-כל-סוף, הרי הוא עיצב במידה רבה את הקיים מבחינה פירסומית, ביקורתית ועריכתית, ולא היה יכול, איפוא, לסגוד למה שהעלה בעצמו). הוא ביטא אותן המגמות הראשיות של ספרותנו מתוך רגישות מתמדת ופתיחות להתפתחויות בתחום דור-המדינה עצמו. או אם "לדבר בשמות": ממש כשם שהתיצבנו לצד הגל החדש בשירת שנות-החמישים (הקשור בשמותיהם של יהודה עמיחי, דוד אבידן ונתן זך), והגל החדש בסיפורת שנות-השישים המוקדמות (הקשור, למשל, בשמותיהם של א.ב. יהושע ועמוס עוז) והגל החדש בשירת שנות-השישים (דורה של יונה וולך), כן הבנו ש"מהפכת דור-המדינה" לא נסתיימה בשנות-השישים, אלא נמשכה ונמשכת בשנות השבעים והשמונים.

לפיכך, אין זה מפליא כי דווקא 'עכשיו', הפתוח תמיד ל"פנים חדשות", אשר הניח לעיתים תכופות לאחרים את מיסחור הישגיו, העלה מעל דפיו, כבר אחרי מלחמת יום-כיפור, "מישמרת" חדשה שלמה של יוצרים, המתחכסים לקווים הדומיננטיים של דור-המדינה ומחדשים אותם, בעוד גורמים אחרים היססו אם להדפיס יצירות חדשות אלו, ושוב לא קראו באופן נכון את המפה הסמאנטית

והאסתטית, או הלכו לבסוף באופן חלקי ובאיחור בעיקבות הקו של 'עכשיו'. די לציין כאן, בהקשר זה, שלושה שמות מרכזיים, שהופיעו כ'עכשיו' בעשור האחרון ושספריהם הראשונים יצאו או ייצאו לאור בהוצאת הספרים שלנו: מאיה בז'רנו בשירה, ישראל ברמה בסיפורת ואמנון נבות בביקורת. אין ספק כי אלה הם כבר כיום כישרונות מרכזיים בתחומיהם. ב'אנרים שבהם הינם יוצרים; אך אפשר להוסיף עליהם עשרות שמות של יוצרים כישרונים אחרים, ודי אם נציין כאן משוררת מחוננת כסיגלית דוידוביץ', או משוררים צעירים ביותר כגון אבי פלדשטיין ואלון אלטרס, או יוצר מרכזי שבא מרקע מזרחי, כגון פרץ בנאי, אשר יצירותיו מכטאות סינתזה נכונה בין מזרח למערב, וחיינו האמנותיים אינם קיימים רק בזכות העדתיות שבו.

מכאן אני מגיע, איפוא, לקרהיכר השני של 'עכשיו' בצד פתיחותו לכישרונות חדשים, שאיננה מוגבלת עלידי סגוביות המסתמכת רק על שמות הידועים מראש. קרהיכר השני הזה הוא האמונה בריבוי של איכות. 'עכשיו' שומר, כך מקווים אנו, על איכותן הגבוהה של יצירות המתפרסמות בו גם בליבו של חידוש; אך איננו חושבים כי איכות גבוהה זו של יצירה היא רק נחלתם של שניים-שלושה מהמשתתפים. להיפך, כך, למשל, סירב 'עכשיו' כבר מתחילתו להתמקד כדמות מרכזית אחת בשירה; וכבר בשנות החמישים ראינו ביהודה עמיחי, בודו אבידן, כנתן זך ובדליה רביקוביץ', אך גם במשוררים נוספים חשוכים מבני-גילם, נידבכייסוד של השירה העברית בת דור המדינה. מעולם לא נגררנו אחר אמירות כגון "רק כך, רק זך", גם בעת כוחו הראשון של זך, בטרם ידע ירידה. תמיד חשבנו, כי כשירת שנות החמישים ושנות השישים המוקדמות מצויים כמה משוררים חשובים ביותר, וכן עשרה-ומעלה משוררים חשובים, וזה חוסנה הרב של היצירה העברית-ישראלית בת דור המדינה. שהעמידה משנות החמישים ואילך יצירות חשובות יותר מאשר אילו של השירה באנגליה, בצרפת, במערב-אירופה בכלל, וכך, באותה התקופה, ולגבי הגיוון: די להזכיר שמות של משוררים נוספים כגון דליה הרץ ואורי ברנשטיין ואריה סיון ומשה בן שאול ואחרים, שהיו חרותים תמיד מעל דפי 'עכשיו' כבר בתחילתו ("מישמרת" הראשונה של משתתפיו), בצד שמותיהם של עמיחי, זך ואבידן.

כלומר לא רק חידוש ולא רק איכות, אלא גם אמונה כאיזה ריבוי של איכות. אמונה בכוחה של היצירה העברית. מצד האיכות והכמות גם יחד, גם כלב הסתאבויות חברתיות שונות - משהו מרנין, חזק, רענן ויפה, בתוך ארץ-ישראל חיה ונושמת שאיננה רק לוואנט מקולקל הסוגד לדולר האמריקני וחולם להיבלע כבר במאנהטן או בקמפוס אמריקני (מנוכר ונינוח). במיסגרת תפישה ומציאות זו של ריבוי כוחות-היצירה, היבחנו גם כדורה של יונה וולך, כלומר כשירת שנות השישים, בשורת משוררים חשובים נוספים, ולאו דווקא לפי הסקאלה הממוסדת של אחדים שחיקו אותנו - ופירסמו באמת בכבוד ספרים ראשונים ויצירות ראשונות של משוררים מרכזיים כמרדכי גלדמן ואהרון שבתאי ויאיר הרביץ ומנחם בן ומאיר ויזלטיר, והתייצבנו לצידם מבחינה ביקורתית. גם בכואנו לדון בסיפורת של שנות השישים היבלטנו לא רק את השיביות של א.ב. יהושע ועמוס עוז, אלא התייצבנו גם לצד יצחק אורפז ויורים קניוק ועמליה כהנא-כרמון. מבלי לדבר כבר על אמונתנו בכוחו הגדול של אהרון אפלפלד.

לכן התייצבותנו מאחורי יוצרים חשובים של "צעירי הצעירים" בספרותנו כיום, שראשית יצירתם היא כבר אחרי מלחמת יום-כיפור, כלומר תמיכתנו ב"מישמרת" של שנות השכעים והשמונים (דורם של מאיה בז'רנו וסיגלית

דוידוביץ' וישראל ברמה ואמנון נבות), איננה מיקרית, אלא נובעת מאמון בכוחות הגלומים ביצירה ובתרבות בישראל, ובלשון העברית בפרט, על כל הקונטראציות הסמאנטיות הרבות, רבות העוצמה והרכממדות שבה (גם - וביחוד - בלב המודרניות).

איננו משקיפים על ספרותנו הצעירה כעל שממה שיש בה כוח אחד או שניים, אלא כעל מיגוון דינאמי: מיגוון של איכות ושל איכויות, המומחש בעיקר בתוך הגל הסמאנטי והאסתטי של חידוש, שאנו נותנים לו ביטוי מתוך פתיחות.

עם זאת, אין להעלים כי תהליך החידוש וגיווך האיכויות של היצירה איננו אידיולי ושלי. להיפך: גם מעל דפינו ניכרו וניכרות לעיתים סתירות ודילמות (ונקווה כי הן גורמות באורח דיאלקטי להתפתחות חדשה ומענינת יותר). מכל מקום, גם קו העריכה של 'עכשיו' נתקל עכשיו במיספר קשיים אובייקטיביים. ראשית, אין ספק כי "סינדרום נתן זך", כלומר החלשה קיצונית של פואטיקה חדגם שירי גם יחד, שפעם היו ב"מרכז המיגרש" הסמאנטי והאסתטי, איננו מאפיין רק את ה"מיקרה זך" (אם לנקוט נוסח שהיה אהוד על ברוך קורצוויל), אלא הוא מציון חולשות נוספות שניכרות במרכז החשיבות הקודם של ספרות דור-המדינה. אפשר ש"צעירי-הצעירים" שבין משתתפי 'עכשיו' (פרט לישראל ברמה המנוח) מגזימים בהסתייגותם מה"ריאליזם הפסיכולוגי" של א.ב. יהושע המאוחר או מהמאנטי-ריאליזם הפנימית המוחלטת וההרמטית של יצירת עמוס עוז (למרות שבעינינו עוז הם צודקים, כנראה, יותר מאשר הם טועים). אבל ניכר משהו נכון בדבריהם, ממש כבהצבעתם על ריחוק של כמה מבקרים בולטים מבני דור-המדינה, כגון דן מירון וגרשון שקד, מכל קו של חידוש, וכשם שיש ממש בדבריהם על איבון קאנוני של 'סימן קריאה' ביחס לשירה הבלתי-מתפתחת של ויזלטיר והורביץ, וכדומה.

עם זאת, 'עכשיו' קרוב מאוד למודל המרכזי של דור-המדינה, המגולם, בין היתר, ביצירות זך, עוז או יהושע, וכאן 'עכשיו' כמיכלול מצוי בדילמה אמיתית: האם הוא יכול להינתק מהמודל הפואטי שהיה מרכז כוחו? האם העובדה שאחדים מהשמות הגדולים של דור-המדינה לא פיתחו את המודל המרכזי של שנות-נעוריהם הגדולות, אלא, להיפך, ניכרת חולשה ניכרת ביצירתם, משמעה כי הדגם הקיומי והאסתטי החשוב הזה היה מוגבל או מוטעה ביסודו? והרי 'עכשיו' ייצג תמיד את ההתפתחות והחידוש (וראה לעיל), אך מתוך שימור והעלאה על נס של רציפות היצירה של דור-המדינה מאז שנות-החמישים.

דבקותם של יוצרים צעירים אחדים בפואטיקה של אהרון שבתאי היא עכשיו באופנה (וראה, למשל, מאמריהם של אלון אלטרס וזלי גורביץ' בחוברות 'עכשיו', וכן מאמר פרוגרמאטי של שבתאי עצמו בחוברת הנוכחית). אך שבתאי בעצם איננו אומר כי המודל של יצירת זך נחלש ותו-לא. הוא אומר יותר מזה: לדעתו, "מודל אכזיסטנציאליסטי-רומאנטי" זה היה פגום ביסודו, וטענה זו באה כפרוגרממה אפשרית כנגד טכסטים נוספים של דור-המדינה, שהרי זך הוא כאן גם משל קיצוני לנמשלים אחרים רבים. והנה, כאן עמדתו היא שונה מעמדתו של א. שבתאי, אף כי אני רואה רעננות רבה בגישתו, ומבחין יחד איתו היטב באותה חולשה של 'אנטי-מחיקון' (ושל כל מה שהוא מייצג) ששבתאי מדבר עליה. לדעתי, חולשתם של טכסטים כ'אנטי-מחיקון', או רוב 'המנוחה הנכונה', איננה טמונה בחולשת 'סוס העץ מיכאל' ו'משנה לשנה זה' או בחולשת 'מיכאל שלי' רעד מוות'. להיפך. לא האכזיסטנציאליזם הכסיסי של הטכסטים הללו "אשם" בחולשת היצירות של מחבריהם כיום, אלא העובדה שאכזיסטנציאליזם זה קפא בעמדה שמרנית היא ה"אשמה" במליציות ובמאניירה (נוסף לפולחן מוכני מצד

הביקורת הנחותה ודעת הקהל השוטפת של הקהילה התרבותית המצויה, שאומרת "קדוש" אחרי כל מה ומי שקיבלה בתור "פרות קדושות" ר'גיבורי תרבות", ויהיו הללו פטפטניים וסכמאטיים ככל שיהיו). האכזיסטנציאליזם של שנות החמישים איננו צריך להיות מוחלף כמיכלול בנוסח פיתגמ-דידאקטי (למרות שבשירת שבתאי אני רואה אופציה פואטית מפתיעה ורעננה, כלומר את אחת האופציות, ולא האופציה בה' הידיעה). המודרניזם המרכזי והרבממדי גם איננו צריך להיות מוחלף כמיכלול בניארכיהייבוריזם צחיח דוממדי. שבמירעו הוא השתטחות גמורה ובמיטבו הוא דומימד הדור ואובססיבי. המודרניזם הבסיסי של דור-המדינה, החדור נימות של חוויה והגות אכזיסטנציאליסטית, צריך דווקא להיות מועלה כביכול בריכוע. לעלות כחזקה נוספת של אינטנסיביות ורבממדיות - ורק באותו המובן המוגדר שותף 'עכשיו' כמיכלול ומסכים לביקורת של שבתאי ושל צעירי-הצעירים על ה'סינדרום הזכי', שהוא הידרדרות אל מליציות חיוורת מפיסגות העוצמה של הטכסטים המרכזיים. אהרון שבתאי אומר: א' המודל של שנות החמישים איננו "עובד" יותר; וב' הוא לא "עבד" באמת אף פעם (אמנם הוא מרבה לדבר בהקשר הזה על זך, ולא על אבידן או עמיחי). אולם לי נראה כי המודל - מה ששבתאי מכנה "הנוסח" - "עבד". כלומר תיפקד, כשעתו היטב, ומוטב ששבתאי יוכיח כוחו העיוני בהתקפות על "הנוסח" במיטבו - למשל, בהתקפות על "סוס העץ מיכאל" ועל "משנה לשנה זה" - ולא בהתקפות על יצירות של משורר בתקופה שידע ירידה, כלומר על זך המאוחר. גם נראה לי כי יורשיה אמיתיים של גדולת "הנוסח", או פשוט יוצריה החשובים של "המישמרת" היצירתית הבאה, לא יוכלו לוותר על הרבממדיות המובהקת. שאלה פתוחה בפני עצמה היא האם גם בלב הרבממדיות החדשה והניסיונית, שרק היא תוכל לרשת את "הנוסח" כמוכנה הדיאלקטי והאמיתי של ירושה, תיוותרנה או תופענה שוב אותן "השורות הזוהרות", שהמשורר והמבקר מנחם בן מונה בשירת שנות החמישים. אני מקווה שכך יהיה, ושכך גם קורה בכתיבתי-אני. לדעתי, היורשים האמיתיים של עמיחי, זך ואבידן, וגם של יהושע ועוז הצעירים, לא ינמיכו את גובה ההימור, אלא, להיפך, יעלוהו עוד יותר, אם להשתמש במשל קלפני במקצת.

לפנינו, איפוא, ויכוח פנימי, המתנהל גם בתוך 'עכשיו' עצמו (וראה גם מאמר-פתיחה של העורך האורח שלנו, המתפרסם להלן). אולם אנו שמחים כי הוויכוח החי הזה, הדיון החשוב הזה, מתנהל מעל דפינו, בעודו נעדר מעל דפי ביטאונים אחרים רבים, וכי מעל דפינו מתפרסמות יצירות חדשות וחשובות: כלומר ש'עכשיו' מעלה ומציב את הדילמות החיות במקום לטוח טיה טפל ולטשטש סימני-שאלה. 'עכשיו' לפחות איננו לוקה בפולחן "פרות קדושות", וגם איננו מטפח אפסות ספרותיות, ריגשית וסמאנטית, כאמצעות מיקוד העיניין בפוליטיקה ובבעיות-החברה המיידיות בלבד, כלומר איננו שוקע בתת-בינוניות המביאה דיון בדין ובבך-גוריון במקום דיון בטכסטים עצמם. אין ספק, כי היחס בין טכסטים מרכזיים לחהיה חברתית ופוליטית הוא עמוק ומורכב לאין ערוך יותר משמשערים מבקרים שונים שהיו רוצים לראות ב'עכשיו' ובכתיבתי-על ההולכים בעיקבותיו ביטוי פשוט של 'שלום עכשיו' ריש גבול'.

מוכן כי כגלל היות החוכרת הנוכחית שלנו "ישות אוטונומית" הנערכת

על-ידי נציג מטעמה של קבוצת-משתתפים צעירה, אך גם בגלל עקרון הפלוראליזם של 'עכשיו', אין המערכת המרכזית של 'עכשיר שלמה בהכרח עם כל מאמר או יצירה המתפרסמים בחוברת שלפנינו, ובוודאי לא עם כל נימותיהם.

די להביא שתי דוגמאות: הפואטיקה של א. שבתאי הביאה אותו לברית-קירבה עם הטכסט התלמודי (למשל, מצידו הדידאקטי והבלתי-רומאנטי), וכן כאילו ברית עם הימין נגד 'שלום עכשיר', כחינת אנטייתזה למה שנראה לו כקשור עם הרומאנטיקה של זך, ואף של ויזלטר. אבל אין פירוש הדבר שאנו מצידנו מזדהים מבחינה רעיונית עם קטעי הפואמה "בגין א'" שמוכאים כאן. או, למשל, פירסום הסיפור "פיתום" אין פירושו כי אנו מזדהים עם ניאורביהיבוריום אובססיבי, דוממדי והדור של המספרת, ועם המיגבלות שבעולמה הרוחני, אם כי צעידתה זו כעיקבות נאבוקוב טובה מהשטיחות המוחלטת המתחילה לא פעם לבלוט גם אצלה, ביחוד בתיאורי ההווה הישראלית. ואלו רק שתי דוגמאות המוכיחות שפירסום "חומר" בעל תכונות חזקות אין לפרשו כאילו קיבלנוהו כתור אידיאל, כנורמה, כדוגמה של פואטיקה מרכזית, או כמראה מופת של עולם רוחני המקובל עלינו.

אנו שמחים להדיע, כי לקראת שבוע הספר העברי 1985/תשמ"ה הופיעו בהוצאת הספרים של 'עכשיו', נוסף לחוברת מס' 50, שלושה ספרי-שירה חדשים ('הרצאה ראשונה' מאת אהרון שבתאי, 'שירת ציפורים או עיבוד נתונים ס' מאת מאיה בז'רנו ר'מעבר לזכוכית פני' מאת סיגלית דוידוביץ'), וכן ארבע מהדורות מצולמות של ספרינו הקודמים ('בגינה הציבורית' מאת יהודה עמיחי, 'סיכום כיננים' מאת דוד אבידן, 'דברים' מאת יונה וולך ו'מרגוט' מאת דליה הרץ).

כן יצא לאור בהוצאת 'עכשיו' הקובץ 'מקום', שמייצג ראייה שירית עצמאית, ניאורקלאסית ברובה, של קבוצת משוררים צעירים, המייצגים גוון אחד חשוב בספקטרום השירה עברית הצעירה.

גבריאל מוקד